

Etická komise České republiky pro ocenění účastníků odboje a odporu proti komunismu

Z Á V Ě R č. 7

k posouzení členství v tělovýchovných organizacích Sokol a Orel

Etická komise konstatuje, že samotné členství v tělovýchovných organizacích Orel a Sokol nenaplňuje bez dalšího znaky formy odboje a odporu proti komunistickému režimu v Československu ve smyslu ust. § 3 odst. 5 zákona č. 262/2011 Sb., kterým se rozumí vyvíjení činnosti významem srovnatelné s formami odboje a odporu proti komunismu uvedenými v § 3 odst. 1 až 4 zákona č. 262/2011 Sb. „*před dobou nesvobody¹, pokud jejím cílem bylo zabránit nastolení komunistického režimu a zachování svobody a demokracie v Československu, pokud tohoto cíle nebylo možno dosáhnout jinak, a byla spojena s obdobným rizikem.*“ Samotné členství v těchto tělovýchovných organizacích též bez dalšího nenaplňuje znaky formy odboje a odporu proti komunistickému režimu v Československu § 3 odst. 3 zákona č. 262/2011 Sb., kterým se rozumí „*aktivní působení v organizaci nebo skupině, jejíž členové bojovali proti komunistickému režimu způsoby uvedenými v § 3 zákona č. 262/2011 Sb.*“

Ačkoliv byli jednotliví členové Orla či Sokola zapojeni do protikomunistických aktivit jak v únoru 1948, tak v době po něm, nejednalo se o organizovanou a systematickou činnost organizací Orla či Sokola, které byly i v této době primárně tělovýchovnými organizacemi. Etická komise konstatuje, že je nutné vždy posuzovat činnost členů Orla a Sokola jednotlivě a s ohledem na konkrétní prokázané jednání posuzovaných osob, přičemž nelze a priori na základě jejich příslušnosti k Orlu či Sokolu mít za naplněné podmínky zákona č. 262/2011 Sb.

¹ Dobou nesvobody se pro účely zákona č. 262/2011 Sb. rozumí úsek československých dějin od 25. února 1948 do 17. listopadu 1989 (§ 2 písm. a) zákona č. 262/2011 Sb.).

Etická komise České republiky pro ocenění účastníků odboje a odporu proti komunismu se obrátila na Ústav pro studium totalitních režimů s žádostí o zmapování činnosti tělovýchovných organizací Sokol a Orel v době únorových a poúnorových událostí roku 1948 s konkrétním zaměřením na to, zdali tyto organizace systematicky a organizovaně bránili nastolení komunistického režimu či proti němu vystoupili. Níže uvedené je citací z odborného stanovisko Ústavu pro studium totalitních režimů č.j. USTR 166/2018 ze dne 30.05.2018, přičemž se závěry odborného stanoviska se Etická komise České republiky pro ocenění účastníků odboje a odporu proti komunismu ztotožňuje.

Z odborného stanoviska:

(...) V době probíhající vládní krize v únoru 1948 konzultoval starosta ČOS (Československá obec sokolská) Antonín Hřebík aktuální politické dění s místopředsedou vlády Petrem Zenklem, byl však ujistěn, že nekomunističtí ministři mají situaci pevně v rukou. Ve středu 25. 2. 1948 se k Edvardu Benešovi dostavila delegace pěti členů předsednictva ČOS, která ale prezidentem přijata nebyla. Předala tedy alespoň písemné prohlášení, v němž mu jménem sokolstva vyjádřila svoji plnou podporu. Té však prezident Beneš nevyužil. Celkově tak vedení ČOS do únorového politického vývoje výrazněji nezasáhlo a patrně se na takovýto zásah ani cíleně nepřipravovalo. Dne 27. února byl ustaven akční výbor (AV) Československé obce sokolské (v čele s místonáčelníkem ČOS Františkem Bláhou), který 29. února vyzval k zakládání akčních výborů v župách a jednotách. Především však přistoupil k personální čistce ve vedení Sokola, která v první vlně postihla i jeho starostu Antonína Hřebíka.

AV ČOS se naposledy sešel 22. března a následujícího dne byl ustaven Ústřední akční výbor Sokola, jehož úkolem bylo sjednocení veškeré tělesné výchovy a sportu v ČSR v celonárodní Jednotnou tělovýchovnou organizaci (JTO) Sokol. Nově vytvořený ústřední akční výbor tvořili nejen reprezentanti ČOS, ale též zástupci dalších tělovýchovných a sportovních uskupení, včetně tří představitelů Orla. K slavnostnímu vyhlášení sjednocení bylo přistoupeno 31. 3. 1948 v Smetanově síni Obecního domu. Následovalo postupné včleňování jednotlivých organizací do Sokola, jemuž se v roce 1948 nevyhnul ani Československý Orel.

Rovněž v Orlu bylo přikročeno k založení akčního výboru, a to na přelomu března a dubna 1948: „*Vznik AV Orla byl velmi netypický. Zatímco jinde vznik akčních výborů iniciovali komunisté a jejich přívrženci, zpravidla proti vůli dosavadního vedení, které také ihned sesadili, zde byl naopak AV ustanoven a schválen dosavadním vedením.*“² V jeho čele stanul Alois Večeřa, mezi členy patřili i dva poúnoroví příslušníci KSČ Arnošt Ohnoutka a Jan Wünsch. Vedoucí činitelé Orla nepředpokládali, že by se organizace vyhnula slučovacímu procesu v intencích vládnoucí KSČ, usilovali nicméně – byť neúspěšně – o zachování Orla alespoň jako náboženského a kulturního spolku. V této souvislosti také jednali s příslušnými mocenskými orgány a celkově se snažili tlumit projevy odporu mezi orelstvem. Na podzim 1948 bylo sloučení Orla se Sokolem i po právní stránce završeno

² KAFKA, Jan: Československý Orel a jeho likvidace po únoru 1948. In: MIKULICOVÁ, Mlada – KUBÍN, Petr (eds.): *Sborník Katolické teologické fakulty. Sv. V*, s. 241 -242.

a akční výbor ukončil svoji činnost. Takto zformovaná jednotná organizace Sokol, fungující pod dozorem nově nastoleného režimu, zanikla koncem roku 1952, kdy kontrolu a řízení v dané oblasti převzal Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport.

Vzhledem k výše popsanému vývoji Orla a Sokola v Československu v druhé polovině 40. let minulého století nelze dle názoru Ústavu tyto tělovýchovné organizace (ani jim obdobné) označit samy o sobě za protikomunistické odbojové skupiny ve smyslu § 3 odst. 3 zák. č. 262/2011 Sb. (...). V této souvislosti je rovněž nutno upozornit na skutečnost, že velké množství sokolů se po únoru 1948 stalo obětí personálních čistek a členskou základnu nově utvářené tělovýchovné organizace již netvořilo. V případě Orla pak není jasné, jak velký počet jeho členů do „obrozeného“ Sokola vlastně přešel. Dle autorů publikace Sokol proti totalitě: *„Lze předpokládat, že činovníci a značná část členstva Orla do sjednoceného Sokola vůbec nevstoupili.“*³

Sokolové ani orlové nebyli vůči poúnorovým změnám neteční, velká část z nich projevila s komunistickým režimem nesouhlas, případně se zapojila do odbojových aktivit. Nelibost vůči komunistické vládě manifestovali sokolové hromadně ve slavnostním průvodu, který prošel 6. 7. 1948 v rámci XI. všesokolského sletu Prahou – jeho účastníci skandovali hesla vyjadřující přízeň odstoupivšímu prezidentovi Benešovi; kolem čestné tribuny s představiteli státu v čele s Klementem Gottwaldem prošli sokolové mlčky a s odvrácenými hlavami.

Orlové vyjadřovali svůj odmítavý postoj vůči poúnorovému režimu během tradiční poutě na Hostýn koncem srpna 1948: *„Už od sobotního večera, kdy poutníci začínali přicházet, byla na Hostýně nálada více rozjitřená než zbožná. Orelské dechové orchestry hrály – přestože je orelští funkcionáři prosili, aby to nedělali – orelskou hymnu Vzhůru, orle slovanský! Poutníci se přidávali svým zpěvem. Volali po obnově Orla, skandovali jména už internovaného předsedy Československé strany lidové Jana Šrámka a nedávno zemřelého prezidenta Beneše. Zaznívala protikomunistická hesla. Členové náčelnické rady Orla Koukal, Kozlovský, Malášek a další se marně snažili rozvášněné orly uklidnit.“*⁴

Část občanů se v rámci rezistenčních aktivit uchýlovala k výrobě a šíření letáků (mezi orly např. skupina „Blaník“); ze sokolského prostředí vzešli kupříkladu členové protikomunistické odbojové skupiny „Dr. Hřebík“ Rudolf Hájek a Vincenc Koutník. Poslední předúnorový starosta Sokola A. Hřebík stál v americkém exilu u zrodu Rady svobodného Československa (1949) a Ústředí československého sokolstva v exilu (1950). Činnost za hranicemi obnovili rovněž exulanti z řad orlů, v čele Svatováclavské župy v exilu stanul předúnorový poslanec za ČSL Bohdan Chudoba. Problematika zapojení sokolů a orlů do protikomunistické rezistence nicméně není dosud českou historiografií komplexně zpracována a není tak možné poskytnout například statistické údaje týkající se počtu takto činných osob.

³ UHLÍŘ, Jan B. – WAIC, Marek: *Sokol proti totalitě 1938–1952*, s. 115. Srov. Tamtéž, s. 151

⁴ VAŠKO, Václav: *Dům na skále I*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2004, s. 194–195. Srov. KAFKA, Jan: Československý Orel a jeho likvidace po únoru 1948. In: MIKULICOVÁ, Mlada – KUBÍN, Petr (eds.): *Sborník Katolické teologické fakulty. Sv. V*, s. 247–250.

Stejně tak není dostatečně zmapována problematika ilegálního fungování tělovýchovných organizací Sokol a Orel po organickém sjednocení tělesné výchovy a sportu v ČSR, tedy po vzniku JTO Sokol (...). Někteří orlové se snažili nepřerušovat vzájemné styky a debatovali mj. o možném budoucím fungování Orla coby kulturní a náboženské organizace. Skupina orlů scházejících se v roce 1948 v chatě Františka Oravce u Velkých Karlovic také využívala hrazdu, na níž přítomní cvičili: „*Podobná setkání, na kterých se především tančilo, čepovalo pivo a hrály společenské hry, se od té doby na Oravcově chatě konala téměř každou neděli. V létě u chaty připevnili hrazdu, takže se tu i cvičilo. Občas sem zavítal také kaplan ze Vsetína a vzdělavatel tamní orelské jednoty P. Stanislav Straňák (narozený 1920). V září ale setkání musela skončit. Oravce totiž kvůli hrazdě před chatou vyšetřovala bezpečnost a zakázala cvičení na hrazdě i schůzky v chatě.*“⁵

Stejně jako jiná činnost mimo kontrolu státních orgánů, byla i setkávání tohoto druhu komunistickým režimem vnímána negativně a v případě odhalení postihována, za některou z forem odboje a odporu ve smyslu zák. č. 262/2011 Sb. je však sama o sobě označit nelze. V citaci zmíněný František Oravec nicméně s několika přáteli v danou dobu přistoupil rovněž k výrobě ilegálních letáků, což už lze jako jednu z forem protikomunistického odboje a odporu hodnotit. Obecně je vždy třeba sledovat kontext každého jednotlivého případu a brát zřetel na všechny okolnosti s ním spojené.

(...) V obecné rovině [lze] uvést, že část sokolů a orlů vyvíjela po 25. 2. 1948, at' již samostatně či ve skupinách, protikomunistickou činnost dle zák. č. 262/2011 Sb. Každý případ je nicméně nutné posuzovat individuálně na základě veškerých shromážděných podkladů. Stejně hledisko je třeba použít i při posuzování činnosti spočívající v zabránění nastolení komunistického režimu ve smyslu § 3 odst. 5 zákona o účastnících odboje a odporu proti komunismu (vystupování v tisku, přednášková činnost a jiné aktivity nahlížené z hlediska uvedeného zákona).

⁵ KAFKA, Jan: Československý Orel a jeho likvidace po únoru 1948. In: MIKULICOVÁ, Mlada – KUBÍN, Petr (eds.): *Sborník Katolické teologické fakulty. Sv. V*, s. 282. Srov. VAŠKO, Václav: *Dům na skále I*, s. 201.